

with speech means of micro concepts, which were defined as «Performance, sounding of instrumental work» and «Perception of this art by listener».

Key words: *concept, nominative field, phraseological field, main body, key word, micro field of main body.*

УДК 37.046.14: 373.51

Лещенко Г. П.,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри української мови
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені акад. Степана Дем'янчука
E-mail: apleshch@yandex.ru

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено питанню впровадження компетентнісного підходу до вивчення фразеології у загальноосвітній школі. Розглянуто фразеологічну компетенцію як субкомпетенцію мовного складника комунікативної ключової компетенції, визначено її місце в ієрархії наявних видів компетенцій, взаємозв'язок із соціокультурним, мовленнєвим та стратегічним компонентами, її змістове наповнення, охарактеризовано підходи і напрями, систему вправ і завдань, які посилюють комунікативну спрямованість вивчення фразеології.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, мовна освіта, фразеологічна субкомпетенція, зміст, структура, підходи, напрями, система вправ.*

Одним із важливих здобутків перебудови мовної освіти в Україні стало введення компетентнісного підходу до навчання, який передбачає формування комунікативної україномовної компетентності школярів як мети і результату шкільного курсу української мови [8, с. 2].

Комунікативна компетенція як предметна є складним інтегративним явищем, до складу якої входять мовна, мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна з їхніми субкомпетентностями, зокрема і фразеологічною [3, с. 63].

Фразеологія є окрасою української мовної системи, надзвичайно важливим її елементом, який безпосередньо дотичний до усіх змістових ліній оновленого змісту навчання, його засвоєння впливає на реалізацію мети і завдань шкільного курсу української мови, оскільки влучне вживання фразеологізмів у мовленні засвідчує сформованість комунікативної компетенції мовця, передбачає знання національно маркованої лексики та фразеологізмів, розвиток логічного мислення, уміння працювати з фразеологічним словником. Але спостереження за мовленням випускників шкіл, експериментальна діяльність автора дозволяють констатувати низький рівень культури мовлення, нечасте і помилкове використання фразеологічних зворотів у власних висловлюваннях, що вимагає проведення спеціальної роботи з удосконалення методики вивчення фразеології в світлі сучасних вимог.

Проблема формування комунікативної компетентності як ключової та предметної належить до пріоритетних у сучасній українській лінгводидактиці, окремі її аспекти досліджували провідні вчені та лабораторії і кафедри [1; 2; 5; 9; 15], накопичено певний досвід проведення уроків із фразеології із використанням інтерактивних технологій та ситуативних завдань [4; 10; 11; 12; 13], однак спеціальних робіт, присвячених застосуванню компетентнісного підходу до вивчення фразеології до цього часу не існує. Це й зумовлює **актуальність** теми нашого дослідження.

Мета наукової розвідки полягає у визначенні основних напрямів удосконалення фразеологічної роботи у середніх класах загальноосвітньої школи, розробці системи вправ та завдань на формування фразеологічної компетентності учнів.

Під використанням фразеологічного матеріалу на уроках української мови ми розуміємо не тільки вивчення теорії фразеології, формування вмінь тлумачити значення фразеологізмів, доречно

використовувати їх у власному мовленні, користуватися фразеологічним словником у процесі вивчення відповідного розділу, що зафіксовано у чинній програмі [8, с. 38], а й систематичну реалізацію внутрішньо предметних зв'язків на аспектних уроках, застосування фразеологічного матеріалу та прислів'їв на уроках розвитку мовлення як опори для побудови власних монологічних і діалогічних висловлювань.

Спостереження за навчальним процесом у загальноосвітніх школах, аналіз нормативних документів і лінгводидактичної літератури, експериментальна робота дозволили нам виокремити такі специфічні комунікативно спрямовані напрями фразеологічної роботи:

– урахування системного характеру мови, опанування фразеологією у поєднанні з іншими розділами шкільного курсу, що дозволить формувати відповідні субкомпетентності у взаємозв'язку;

– вивчення фразеологічних одиниць у єдності змісту, форми і функцій на основі текстів різних типів і стилів мовлення, що сприятиме інтеграції мовленнєвої діяльності, тобто свідомому оволодінню мовою, доречному використанню у мовленні виучуваних явищ;

– опора на знання про фразеологію, отримані у початкових класах, вивільнить час для проведення творчих завдань, використання інтерактивних технологій на всіх етапах вивчення фразеології;

– інтеграція різних видів діяльності (пізнавальної, ігрової, мовленнєвої, образотворчої, художньо-словесної), що дозволить формувати сталі уміння і навички використання фразеологізмів у нестандартних, змінених умовах;

– використання ситуативних завдань у процесі оволодіння фразеологічною теорією, формування мовних і мовленнєвих умінь, побудови власних висловлювань на тему фразеологізмів;

– показ функційного навантаження фразеологічних одиниць різного структурного рівня, формування вміння доречно вживати ФО у мовленні;

– урахування поліфункціональності текстового матеріалу, який може використовуватися на всіх етапах проведення уроку в текстоінтерпретаційних (аналіз готових текстів) і текстотворчих (побудова власних висловлювань) завданнях для розвитку рецептивних (читання, аудіювання), продуктивних (говоріння, письмо), інтегрованих (переказ – читання + письмо, говоріння; аудіювання + говоріння, письмо) умінь;

– формулювання мети будь-якого уроку за всіма програмовими змістовими лініями, що сприяє взаємопов'язаному формуванню всіх складників комунікативної компетентності, робить урок насиченим, цілеспрямованим, дієвим.

Акцентуємо увагу на останньому напрямі, оскільки вважаємо, що він найповніше відповідає сучасній освітній політиці і компетентнісному підходу. Формулювання мети може здійснюватися до окремого уроку чи цілого розділу. Цей процес, на нашу думку, передбачає використання програмових вимог та аналіз змісту і дидактичного матеріалу підручників, а за потреби добір додаткового дидактичного і фразеологічного матеріалу.

Наведемо приклад.

Тема: *Фразеологізми. Поняття про фразеологізм, його лексичне значення. Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми як різновиди фразеологізмів. Фразеологізми в ролі членів речення. Ознайомлення із фразеологічним словником.*

Мовний компонент: *поглибити знання про фразеологізми, отримані у початковій школі; формувати уміння тлумачити фразеологізми, визначати їхню синтаксичну функцію; користуватися словником фразеологізмів.*

Мовленнєвий компонент : *удосконалювати уміння доречного використання фразеологізмів у власному мовленні, створювати висловлювання на тему фразеологізму відповідно до ситуації спілкування.*

Соціокультурний компонент: *«Народ скаже, як зав'яже» – долучати учнів до скарбів усної народної творчості, розширити знання про зв'язок мовлення і мислення, мови і культури; прищеплювати любов до перлин народної мови, до рідного краю; привчати працювати в колективі, малих групах, парах.*

Діяльнісний (стратегічний) компонент: *розвивати логічне мислення, удосконалювати вміння у різних видах мовленнєвої, ігрової та театральної діяльності.*

Серед інших напрямів на окрему увагу заслугове врахування поліфункціональності текстового матеріалу, інтеграції різних видів діяльності, зокрема й мовленнєвої; використання ситуативних завдань тощо. Ці напрями взаємопов'язані між собою, з-поміж них найширшим є робота з текстом, а два інші конкретизують прийоми роботи з текстом або системою текстів. Аналіз розділу «Фразеологія» у чинних підручниках засвідчив перевагу словосполучень і окремих речень як дидактичного матеріалу, тому наша увага зосередилася на навчальних текстах, у яких уміщено основну інформацію про джерела українських фразеологізмів. Пропонуємо систему роботи з текстом інформаційної дії, що відображає, на нашу думку, реалізацію компетентнісного підходу і зазначених вище напрямів.

1. Уважно прочитайте текст (розвиток читання як виду мовленнєвої діяльності – мовленнєва компетенція).

2. Дайте відповідь на запитання: з якою метою написано текст, хто є адресатом мовлення (аналіз ситуації спілкування – мовленнєва компетенція). Які приклади вам сподобалися, які ви запам'ятали?

3. Поставте запитання своєму сусіду по парті щодо походження наведених у тексті фразеологізмів: *працювати засукавши рукава, пливати за течією, білими нитками шито, на вагу золота, грати першу скрипку, святе сімейство, подвиги Геракла, вогонь Прометей* (мовна компетенція – робота в парах).

4. Підготуйте діалог за змістом тексту.

Картка А.

Тема: Джерела походження фразеологізмів

Ситуація спілкування. Ти вчитель української мови і хочеш поставити запитання до тексту учням.

Завдання. Склади три запитання до тексту про походження фразеологізмів, постав їх сусідові по парті – «учневі»; уважно вислухай відповіді, вислови своє схвалення або несхвалення відповіддю. Оціни знання.

Картка Б.

Тема: Джерела походження фразеологізмів

Ситуація спілкування. Ти учень 6 класу, прочитав текст у підручнику.

Завдання. Дай відповідь на запитання «вчителя» щодо змісту тексту, проілюструй відповідь прикладами. Якщо щось у тексті тобі не зрозуміло, запитай у «вчителя» (мовна і мовленнєва компетенції, розвиток комунікативних умінь).

5. Конкурс на кращого ілюстратора фразеологізмів, наведених у тексті. Клас поділяється на три групи (за вибором). Перша група – художники – має намалювати ілюстрації до фразеологізмів. Друга – майстри слова – готує словесний опис, за яким клас має відгадати фразеологізм. Третя – пантоміми – показати за допомогою виразу обличчя, пози, рухів зміст фразеологізму, який клас відгадує. Фразеологізми на вибір : *рухатися, як черепаха; лягати разом з курми; дав, як кіт наплакав; сяє, наче сонце; лле, як з відра; почуватися, як риба у воді; некти раків* (діяльнісна і соціокультурна компетенції).

6. Домашнє завдання: вибрати один із фразеологізмів і написати твір-мініатюру про його значення, походження і ситуації, в яких використання цього фразеологізму буде доречним.

Пропонована методика є варіативною, вчитель може вибрати 3–4 завдання або доповнити своїми.

Щодо системи вправ, то вважаємо доцільним у класифікації спиратися на мету і тип уроку, типологію ситуативних та інтерактивних вправ, що дозволить проводити систематичну роботу зі збагачення мовлення учнів фразеологізмами, незалежно від теми уроку. Виокремлюємо такі групи вправ, надаючи їм комунікативної спрямованості:

1. *Вправи, спрямовані на оволодіння мовною теорією, формування умінь вживати фразеологізми у власному мовленні.* До цієї групи належать рольові ігри «вчитель – учень», що мають на меті з'ясувати специфіку фразеологічних явищ, синонімічних, антонімічних відношень, їхнього функційного навантаження. Як правило, вони передбачають парну форму роботи і адресатом мовлення виступає сусід по парті або вчитель. До цієї ж групи ми віднесли інтерактивні форми виконання вправ «Навчаючи, вчуся» або роботу в малих групах, де потрібно пояснити, як саме треба виконувати завдання. Вправи цієї групи у чинних підручниках достатньо різноманітні, але не мають комунікативної спрямованості, тому їм легко можна надати інтерактивну форму або окреслити чи визначити ситуацію спілкування.

2. *Вправи, спрямовані на побудову власних (діалогічних і монологічних) висловлювань із використанням вивченого фразеологічного матеріалу у певних стилях та жанрах мовлення.* Здебільшого це вправи на основі поданих текстів, які слугують базою для побудови власних висловлювань. Це конкурси і змагання, які передбачають групову форму роботи і адресатом мовлення виступають учні класу (читачі, слухачі, члени журі тощо). Крім текстів, опорою для мовленнєвої діяльності та вирішення комунікативних завдань виступають фразеологізми або прислів'я, які будуть доречні у певній ситуації. Іноді до вправ такого зразка подається план-підказка, інструкція до виконання тощо.

3. *Вправи, поштовхом до виконання яких виступають уявні ситуації безопори на готовий текст.* До опису мовленнєвої ситуації іноді додається опорний матеріал. До цієї групи ми віднесли і роботу з ілюстративним матеріалом (малюнки, кадри з мультфільмів, фотографії). Завдання такого зразка мають здебільшого індивідуальний характер, вони є завершальними, не пов'язаними безпосередньо з матеріалом уроку. Адресатом мовлення у таких завданнях виступають друзі, однокласники, члени родини, уявні співрозмовники, друзі по листуванню тощо.

Таким чином, упровадження компетентнісного підходу до вивчення фразеології передбачає перегляд змістового наповнення уроку, застосування інтерактивних технологій, системну роботу з одночасного формування всіх субкомпетентностей комунікативної компетенції, застосування комунікативно зорієнтованих вправ і завдань на всіх етапах використання фразеологічного матеріалу.

Список використаної літератури

1. Вернигора Т. І. Розвиток комунікативної компетенції учнів у процесі вивчення фразеології / Т. І. Вернигора // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2015. – № 15. – С. 15–17.
2. Голуб Н. Компетентнісне навчання української мови в загальноосвітній школі: проблеми й перспективи / Н. Голуб // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 7. – С. 2–6.
3. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу) // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 3. – С. 57–68.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Мамчур Л. Витоки компетентнісного підходу до навчання мови в дослідженнях вітчизняних учених / Л. Мамчур // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 2. – С. 8–5.
6. Мацько Л. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови / Л. Мацько // Українська мова в освітньому просторі. – К., 2009. – С. 44–60.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.
8. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5–9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
9. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2. – С. 2–8.
10. Садова С. Фразеологічні одиниці і мовленнєва компетенція учнів / С. Садова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 1. – С. 22–30.
11. Тесленко О. Фразеологія на уроках рідної мови як етнографічний фактор / О. Тесленко // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 6. – С. 2–3.
12. Третьякова Н. Ситуативна форма вивчення фразеології / Н. Третьякова // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 59.

13. Харченко Н. Інтерактивні методи та прийоми під час вивчення фразеології / Н. Харченко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2009. – № 8. – С. 13–17.
14. Шевцова Л. Ситуативні завдання як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення учнів / Л. Шевцова // Українська мова та література в школі. – 2001. – № 2. – С. 11–17.
15. Шелехова Г. Зміст і структура оновленої програми з української мови для основної школи крізь призму сучасних підходів / Г.Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2013. – № 2. – С. 60–64.
16. Ярмолюк А. Соціокультурна компетентність як показник ефективної комунікативної поведінки учня / А.Ярмолюк // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 7. – С. 7–12.

**Leszczenko A. P. Podejście kompetentnościowe do nauki frazeologii w szkole ogólnokształcącej.
Streszczenie**

Artykuł poświęcono rozpatrzeniu pytania o wdrażanie podejścia kompetentnościowego do nauki frazeologii w szkole ogólnokształcącej. Autor wyodrębnia kompetencję frazeologiczną jako subkompetencję językowej części składowej kluczowej kompetencji komunikacyjnej, określa jej miejsce w hierarchii istniejących rodzajów kompetencji, jej związek wzajemny ze składnikami społeczno-kulturalnym, mówienia, strategicznym, a także określa jej treść.

Wyrazy kluczowe: *podejście kompetentnościowe, kompetencja frazeologiczna, treść, struktura kompetencji frazeologicznej, zasady, podejścia, kierunki, system ćwiczeń.*

**Leshchenko G. P. Competency approach to the study of phraseology in a secondary school.
Summary**

The article considers the issue of implementing the competency approach to the study of phraseology in a secondary school. On the basis of regulatory documents and linguo-didactic literature analysis, the author identifies phraseological competency as a sub competency of component of linguistic core communicative competency, determines its place in the hierarchy of the existing kinds of competencies, the relationship with socio-cultural, speech, and strategic components, its substantive content. Particular attention is paid to the characteristics of communicatively-aimed general didactic and special methodical principles of studying idiomatic material, including new implementing competency approach to language education principles, such as formation of the lesson objectives in compliance with all components of the program content lines, integration of different types of activities (cognitive, speech, play activity, verbal-artistic, musical, depictive), the use of situational tasks in the process of phraseological theory mastering, demonstration of phraseological units of different structural level functional yield, the formation of skills in the use of phraseological units in own utterances. Above principles assume the use of communicatively-directed system of exercises and tasks, the components of which would not display the stages of the lesson, but the stages of utterances generation. The author offers the own vision of exercise system that promotes the formation of phraseological sub competency.

Key words: *competency approach to language education, phraseological competency, content and structure of the phraseological competency, approaches, trends, system of exercises.*

УДК 379.85:37

Лисенко О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри іноземних мов і країнознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
E-mail: lysenkowa@gmail.com

Савчук Н. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов і країнознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
E-mail: nadia-savchuk@ukr.net

**ЕТНІЧНА САМОСВІДОМІСТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ
ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО СВІТУ: ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ**

У статті проаналізовано глобалізаційні проблеми сучасного світового співтовариства щодо поліетнічності та міжкультурної взаємодії. Авторами наголошується на процесі нівеляції національної ідентичності, поглибленні поліетнічності людства, що спостерігається практично у всіх державах.